

ڈاکٹر زاہد حسین دشتی

لکچرار، شعبہ بلوچی جامعہ بلوچستان کونڈ

ڈاکٹر ضیاء الرحمن بلوچ

اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ پاکستانی زبانیں، علامہ اقبال اوپن یونیورسٹی، اسلام آباد

دردانہ

اسسٹنٹ پروفیسر تاریخ گورنمنٹ ڈگری گرلز کالج سیٹلائٹ ٹاؤن، کونڈ

بلوچی بتلانی گھنٹیں بنگپ

Dr. Zahid Hussain Dashti

Lecturer, Department of Balochi, University of Balochistan, Quetta.

Dr. Zia Ur Rehman Baloch

Assistant Professor, Department of Pakistani Languages, AIOU, Islamabad.

Durdana

Assistant Professor, (History) Govt. Girls Degree College, Satellite Town, Quetta

*Corresponding Author: zahiddashti29@gmail.com

Selected Subjects of Balochi Proverbs

Proverbs play a significant part in any language, being used in day-to-day communication which is the reflection of decoded few words and short sentences drawn and based on expertise. Proverbs are specifically described and defined worldwide with its positive lesson. Proverbs are also an effective weapon for convincing people, warning or advising them, because these are the collective wisdom of the past and the popular convention, because of their honesty, piety and spiritual powers. Proverbs reflect the mentality of common people that is how they reflect upon things. They are the source of information on the moral concepts and social values, and are the best sources for the study of their culture life and values. In this regard,

the Balochi proverbs play a pivotal role for the construction of knowledge in the Baloch society because these are developed from the social and normative structure of society. Balochi literature holds the specific treasure of proverbs in its literature. These are considered the fruits of human sense, because these represent the numerous aspects of culture and thoughts of Baloch society. The purpose of this article is to establish the importance of a Balochi proverbs have background stories which are quoted by each individual even by females. The current study carried out on representation of Proverb that emerged from Baloch society feelings like enmity, love, word of faith, miserliness, charity or timidity, honesty, bribe, cheat, revenge, struggle, shepherd, nomads, unity, honor, beauty creed etc.

Key Words: *Balochi, Society, Literature, Proverbs, Enmity, Faith.*

بلوچ ءزند ء ہر تک ء پھنات ء بتل گشتگ ء رواج دانگ۔ بلوچ کو ہن ء قدیمیں راجے۔ آئی ءزند ء سفر گوں
ہزارانی سالوں بندوک ء ہمگزنج انت۔ اگاں بلوچی بتلانی سراچار ء تپاس کنگ بہ بیت، گڑا زند ء چوشیں تک ء ہرے
نیست کہ چہ آئی ء بتل گشتگ نہ بوتگ۔ اے در ء بلوچی ء جنائیں بتل ہنگیانی بتل ہوار کنگ بوتگ انت، چوشکہ؛

جہانی منگیں بتل

دگنیاء انسانانی معاملہ ء جیڑہ گیشتر یک رنگ انت، ہے ہاتر ء بلوچی ء انجیں بتل رواج گپنگ کہ تیوگیں
دگنیاء بتلانی نیام ء ہم تب ء ہم مانا انت۔ ہما بتل کہ آ میان استمانی راستی ء رھبندانی در شانی ء کننت ء آہانی تہ ء سسا
ساج ء تب زانتی ء رنگ ہست، چوشکہ؛

☆ پیریں ء چادر ء لمب ء بند

☆ چچ ء سر ء مرد، چچاں کپ ء ہیا

☆ پیر بے بلے میر نہ بے

☆ اسپ ء وت ء رانال کت، کڑک ہم گلے جت

☆ گولوشٹ کبگ ء رواجاں، وتی رواج ء بجال کرت

☆ ساہگ روت ء رواج منا گندایت

☆ شپ کہ تہار رانت ننگہ پہ مات ء گہار ء

☆ مور پہ چر پی ء رچیت

- ☆ کارپہ کورء ایشرک ء ہم کپیت
- ☆ مدگ ء گرے وتی بانزلاں سُرین ایت
- ☆ چاپ یک دست ء توار نہ کنت
- ☆ برات ء بگند گہار ء بگر
- ☆ سگ اشاپ گڈ ء کور
- ☆ خدائے نہ گندے، قدر تانی بگند
- ☆ بار ء پہ ہنٹک بُر ء مہ بند
- ☆ نوک کیگ ء دام ء مکن
- دیر سریں کوراں مدار
- ☆ آپ جان ء پاک کنت ء راستی دل ء
- ☆ آرا ء شمال کس ء نہ دیستگ
- کہ کٹ ء نوزدہ ء ہرچ ء بیست
- ☆ اشتر ء بنجاہ ء سورگ نہ رُ دیت
- ☆ عادت نہ روت، علت نہ روت
- ☆ بیٹگیں کار ء کس محنت جاک ء
- ہنچو کہ روگن رتگ انت حاک ء
- ☆ باز گندے گل مکن
- ☆ کم گندے گم مکن
- ☆ براتے کہ بے برات ء شان کنت میری
- ڈالے کہ بے جود ء سمہیت سیری
- عاقبت روچے رَدے زیری
- ☆ جاہل ء نہہ کانگہر ء زورمان
- ☆ چمپہ وتی عیب ء کور انت

- ☆ دست ٹریت، دپ ٹریت
☆ دل آگوں دل آراہ انت
☆ گنج بے رنج آہ بیت

"The second type of proverbs refer to proverbs which were originally parts of longer poems. Because of their being parts of universal messages they have been quoted by people for generations and have become part of traditional stock of proverb." (Khan, 2011:7)

بلوچی بازیں بتل وقتی سازگی تب ۽ میل ۽ ایدگہ راجانی بتلاں ہمہ پ انت۔ آ بلوچ ۽ ہمک زمانگ ۽ وش، گم ۽ زندہ جاور حالانی پشدر ۽ جوڑینگ بوتگ انت۔ بلوچی گیدی لبز انک سر جی ۽ نبشتہ رنگ ۽ دیمانہ بتنگ ہے سوب انت بتلانی چارگ ۽ تپاس ۽ گنگ بیت ہمارنگ ۽ گنگ بوتگ انت آ رنگ ۽ دست نہ کپنگ انت ایشانی تہ ۽ لبزی ۽ گالواری بدلی بوتگ، پرچیکہ اے سینگ در سینگ سفر کنان ۽ سر بوتگ انت۔ تنیگ ایشانی مز میں کس سے پیش کپنگ۔ اے ردا انک کارنگ لوٹ ایت دانکہ بلوچی زبان ۽ بے بہائیں مڈی پہازگ ۽ کینگ بہ بنت۔

بلوچ دود ۽ بیدگ ۽ ہمگز نہیں بتل

بلوچ ر بیدگ بہ بیت یا آئی ۽ بند پتر ایشانی درائیں ساچلی ۽ رواج دا انگیں چیز گوں کہنیں لبز انک ۽ سیادی کننت۔ بازیں بتلانی ہیال ۽ پکر بلوچ دود ۽ بیدگ ۽ در آنگگ ۽ رواج گپنگ انت۔ چہ ہے بتلاں بلوچ ۽ نفسیات، روایات، ابرم ۽ چاگر دگندگ بنت۔ غلام فاروق (2011) ۽ اے بابت ۽ در آئینیت کہ؛

”ہما بتل کہ بلوچ ۽ بند پتر، رسم ۽ رواج ۽ دود ۽ بیدگ ۽ قدر ۽ کیلوانی درانگازی ۽ کننت بلوچی راج ۽ بتلانی بنیادی اصول ۽ رھند چے آنت۔ شریں راج داریں بلوچ ۽ پت جی انت، چوشکد؛

- ☆ بیر بلوچانی تہ دوسد سال ۽، لہسئیں آہوگ ۽ دودنتان انت۔
☆ سنگ چاتانی بن ۽ ریز آنت کینگ چہ مردانی دل ۽ کنز آنت۔
☆ سر بروت قول مروت۔
☆ شپ گوں استاران وش انت ۽ گیا باں پہ بلوچ۔
☆ بٹی ہور مبات تا گھاراں جو دنہ بیت۔

☆ چہ چنگاں لُج بریناں ماتِ سنٹی گہتر انت۔“ (ت: 18)

بلوچ دودمانِ ایمانداری، انسان دوستی، قول، میٹر، بیرگیری ایدگہ براھداریں دودِ رُبیدگی
ذروشمِ رُنگِ ہست۔ اے رداھیالے چوش انت کہ؛

”بتلِ گشتن شریٰ گندگیِ فرقِ سہرا کنت۔ نیکِ بَدءِ باروا تران کنت۔ مڑا ہداریِ
بلوچ میارِ بابتِ گشتیت، لُجِ رُنگِ باروا تران کنت۔ بتلِ گشتن بلوچِ زندہ ہر پہناتِ
پیشداریت، دوستیِ مہر، نفرت، بدی، بیرگیری، جنگانی بابتِ سہرا بنت، بتلِ ایوکِ کھنیں
کسہِ داستانِ یا حالتانیِ آسریٰ شونِ نہ دینت بلکہ آبلوچِ ایک تبِ جیلِ شونِ دینت کہ پر
آئیِ تیوگیں راجِ ہاترا چے شرِ چے گندگ انت۔ پمیشکد گشتنِ گالوار قومے یا کچی قومی یا
زیاتی زندہ درستیں تکِ پہناتان نشانِ دنت۔ ایش قومے فکریٰ عزیٰ مزنِ مردیِ توانائی
دینت۔ اے اصلِ راجی میراٹے کہ راجِ درستیں مردم چہ اے ایشاں پنتِ شون
زوراں۔“ (رگام، 1:2012)

پنتِ سوچی بلوچی بتل

اے پیمیں بلوچی بتلانی تہرِ پنتِ سوچِ ہستِ اے راستیِ نیکیِ بابتِ انت۔ اے ردا باز بتلِ گشتگِ
رواجِ گپنگ انت۔ ایشانی وسیلہِ عزانتِ سپدی رسیت۔ ایشانی بزانتِ بلوچِ شرپِ سگینیِ ہواریِ آہانی تہ
سوچِ پنتِ شونِ ہست۔ یک جو انیں زندمانے گوازیگِ جو انیں رھبندِ پکارِ انت۔ اے بتلانی یک مزنیں
بتارے ایش انت کہ چوملائیِ وعظِ نصیحتانیِ بیمِ نہ انت بلکہ ایشانی بنیاتِ گولِ زندہ راستیاں سیادی کنت۔ (طارق،
352:2016)

اے بابتِ ہتیں سرِ سوچی بتل پہ درورِ مثال اے وڑ انت، چوشکہ؛

- ☆ ہر مہوسر مہاں پچار اشر بھو دور بچار۔
- ☆ ماہ نندے ماہ ہاشے دیگ نندے سیاہ ہاشے۔
- ☆ سہریں ماہیگ ورے آپ کش بے۔
- ☆ نانِ دیگ سک انت بے سلاہِ جنگِ حق انت۔
- ☆ آرگاں جائے بن سنگِ چوتِ کم کئے۔

- ☆ بچار بگندے بہ نند۔
☆ ہماہرے بکن کہ دپے داریت۔
☆ آپ گندے نوں گداں کش۔
☆ کاکے بورے راہکے برو۔
☆ پیرینے سوجاں چادرے لمبے بند۔
☆ ڈولکو مہو ہوا مکن۔
☆ لنڈرے گندے آپ بولپس۔
☆ چہ نادانیں دوستے دانائیں دژمن گہترانت۔
☆ لوگ دپے بند ہمساہگے دژ مکن۔
☆ زبان ہر وڑتاب دیئے روت۔
☆ بہ مرپائی کے مریت پہ تو۔
☆ بچے برات ہدائی دادے
☆ بچے برات بہائی بوتیں
☆ مالدارے گیمیان گپتیں۔
☆ ترپ انت ششنگیں تلار۔
☆ بے بہتے کشار بے دان انت۔
☆ حرسیاہے پالام سیاہ۔
☆ سیاہی دگرے نیاریت۔
☆ دریاوتی سیلے لپیک کنت۔
☆ بچے بچے رنگے زوریت۔

بلوچی بتل زندمان ہمک پہناتے بابتے گنگ بوتگ انت انچو شکہ بلوچ مہلوکے سراسر اوشی، ناوشی، جنگ،
نادرائی، ڈکال، ہار، تپاکی ہر چیمیں جاورے مشکل انگک آہاں بتلی رنگے ردوم زرتگ، ہے پیم اگاں چاگردی ناروائی
دیستگ بزاں نادانی، ناشری، پلینڈی، زدے کینگ، برات کشی، تونے شگان، کلاک، ہہتام، بے شرنی بتلانی گنگے لاجار

بوٹنگ انت۔ اگاں ہر دائیں و شیئائے نکامی، و شمالی، امن و ایمنی، سیری و ازگاری یے بوٹنگ لس مھلوک و زندمان و بہر جوڑ بوٹنگ انت۔ بازیں بتل چہ تاریخی کتہہ و واکیبانی و سیلہاں دیما انگلک انت آہاں واکیبانی بتل گنگ بنت و آہانی پشت و ماناداریں و پنت و سوچی پشدرے ہست۔

”ہے وڑاگاں مازنیں مانا و بزوراں وے ہم مارا ہے رنگیں ڈروشم و گندگ و کیت انت۔ ہمک راجے و ڈیھ و وتی و تی بتل بنت کہ ہما جاہ و جہگیری و کن انت و ہما جاہ و چاگر و در و انگازی و کن انت پہ در و راگاں ہوائی زروان ”Hawaii Island زورگ بہ بیت تاں آئی و گیشتریں بتل زر و تیاب و بار و ابنت۔ رودر آتگی چاگر دانی بتل گیشتر پیلانی سر و بنت امریکہ و تیمیں ملک و ہندانی بتل گیشتر کامیاتی و سر ابنت عرب یا بلوچ و چاگر د و بزورے گڈا گیشتر بتل اشترانی سر و بنت۔“ (لقمان، 2012: 90)

بلوچی بتل کشت و کشار در چک و دار، کوہ و ڈگار، کور و شیب، چکدگ، دولت، موسم، گوات، سیالی، ورون، پوشکی چیز و ہے تیمیں دگہ چیزانی بابت و انت۔ ایسی و سبب ایس انت کہ بتل مھلوک و زبان انت۔ بلوچی بتلانی زبان پاک و پاکار انت۔

دڑی و ڈنگی و بابت و بتل

دڑی و ڈنگی و بابت و رواج گیشتریں لہتیں بتل، پہ در و؛

- ☆ تئی گوک و ڈزانت۔
- ☆ دست مزور، دل مہ لرز۔
- ☆ دڑ و مات ہر رواج پیگ نہ پچیت۔

مالیاتی بنگل و بتل

- ☆ شند و مر دگول مزار و میٹینتہ۔
- ☆ پنڈ و کی بیتاں لال کیت پزور نہ بنت۔
- ☆ تئی مدگ گز و انت۔
- ☆ چہ قباہ و کلاہ دڑگ بیت چہ کلاہ و قباہ دڑگ نہ بیت۔
- ☆ داتگیں دست و دست بدلیاں، ہر باکہ روچے دیکگی انت۔

- ☆ دوستی وتی جاگہ ء بلے حساب حساب انت۔
- ☆ ڈونب شدیک بنت صاحبی سیراں یات کننت۔
- ☆ زڑ ء شیر ء پوزگپتہ۔
- ☆ سیال ء چیزپہ بدل انت۔
- ☆ شکرماں چلنیں پات ء انت۔
- ☆ مال گور ء، گوشت گا میش ء سنگ۔
- ☆ گور کٹیت پہ گرو ء، مال باشاہ بیگ انت۔
- ☆ لشکر جنوک آباد بیت بلے لاپ ء جنوک آباد نہ بیت۔
- ☆ لوگ ء سوچ کہ پڑ خرید انت۔
- ☆ مدے غریب ء، محن غریب ء۔
- ☆ نوک کیگ ء دام ء کن۔
- ☆ وار بگلیں نان ء رت بگلیں مرد ء را کس یات نہ کنت۔
- ☆ ہور گواریت کہ مے نکن کیے، ہور نہ گواریت نکن کیے۔
- ☆ آراوشال کس ء نہ دیست کہ کٹ ء نوزدہ ء خرچ ء بیست۔
- ☆ گنج بے رنج نہ بیت۔
- ☆ بلک ء لوگ کہ چیتگی انت، مردم پہ وت ء کا سکے بچنت۔
- ☆ مال ء گوں واجہ ء عہدے ہست۔
- ☆ ہستی ء غلامے شرانت، نیستی ء ملوک ء گرانٹ۔
- ☆ آرگاں جاہے بون سنگال چہ وت ء کم کن ء۔
- ☆ نان ء دینگ سک انت بلے صلاح ء جنگ حق انت۔

ذات ء زریات ء بابت ء بتل

پیش ء زمانگ ء بلوچ ء ٹک ء ذات ء زریات ء باز چارانگ۔ راجی مزنی ء کساننی ذات ء زریات ء قدر ء کیلوانی سرا انت۔ کوشنیں دور ء زمانگ ء بلوچ ء سرجم ء یک قبائلی زندے گوازیٹنگ، ہے ہاتر ء اے باروا بلوچی ء ہازیں بتل

ہست۔ بلے نول اے ڈولیں پکر ہھیال وھدے ہمرائی ہلاس بوگ اے انت۔ اے گواچن اے کہ قبائلی وڑے رھندے تک اے
کہول اے درائیں باسک برور لیگ بنت، بلے پداہم کہول، نسل اے ذات اے اثر بازانت، چوشک شذات اے کم ذات، مزینیں
خاندان اے کسانیں خاندان شر اے ہر ابی اے بنیات اے ایر کنگ بوتگ انت۔ اے ردارواج گینگیں بتل چوش انت کہ؛

- ☆ دوپادے مات اے شرکن چارپادے پت اے۔
- ☆ کپتگاں کوہ اے جہہ جنگ جسمان
- ☆ عاقلان سساکن ات جنپاں۔
- ☆ گرک اے چک گرک بیت۔
- ☆ لگور ذاتیں مردم دائما سر دارنہ بیت۔
- ☆ تو جن اے ٹی اے میارگ اے، ٹی تراجت کہ تو میارگ اے۔
- ☆ کنر بر کنت لٹ ماں سر اے وارت۔
- ☆ آپ اوشنتیت ماں جہلیں آپدار اے۔
- ☆ کم ذات وئی کی اے رگ اے کشیت۔
- ☆ گوات کنگ ٹی اے پھ دومن دان اے۔
- ☆ مرد اے چاروان اے ایر کن۔
- ☆ آپ اے وئی بند اے بیار، در دے پھ وئی چک اے بور۔

عزت اے شرب اے بابت اے بتل

عزت اے لچ اے بستار بلوچ اے کر اے بازانت۔ آئی اے مدام پھ عزت اے لچ اے پھہر بستگ اے وئی ننگ اے عزت اے ہاتر اے ہمک
پیمیں قربانی دیگ اے چک اے پندہ بوتگ۔

”حیا انسان کی عزت و حمیت کے لئے بنیادی وصف قرار دیا گیا ہے اور اسے انسانی اوصاف
حمیدہ میں اولیت کا درجہ حاصل ہے۔“ الحیا نصیف الایمان“ کی ضرب المثل اس کی صحیح
تشریح کرتی ہے۔ دنیا کی مہذب اقوام میں حیا و غیرت کو انسانی تہذیب کا لازمی جزو
گردانا گیا ہے۔ بلوچ معاشرے میں حیا کو انسان کا بہترین وصف سمجھا جاتا ہے۔ یہاں تک حیا
کے بغیر وہ انسان کو غیر مہذب، جاہل اور بے غیرت بناتا ہے۔“ (نور، 2014: 60)

بلوچ گیشتر جنگ، شہرپ، ہاہوٹی، سوب، بوٹنگ انت۔ سہ بیت یا گوہر جتنی ایشانی ہاترہ مز نہیں
جنگ، واکیہ میار جلی، عزت، شہرپ، درگت، بوٹنگ انت۔ بلوچ، چہ، وتی، ساہ، عزت گیشتر دوست ترانت۔

- ☆ لچ گوں چہاں انت۔
☆ لچ نہ کنت کلیر، کہ بے تاک، ہر کنت۔
☆ گیرت پوڑے آپ، ادات۔
☆ آپے در کیت چہ ہانہ، وتیک، ہر وارت نہ بیگانہ۔
☆ نئے میار سنگے، نئے دہ سدی یارے۔
☆ نئے دپ، ہر جگہ، یک زدیں مارے۔
☆ یک جنے سد جن، لچ، ہر بات۔
☆ غیرت آپ، تر مپے، کپت شت۔
☆ آجناں ہیل کہ چہ میتگاں، زرتہ نان اش چہ گر میں تا پگاں وارتہ۔
☆ آنہ بنت گل، ہر ہنسویں بانک۔
☆ لچ گوں حیا، گیشتر من شتاں تو منی پشت، لک، ہر ہیا۔
☆ دپ کہ وارت چم لچ کاریت۔
☆ جوہر بلوچ، غیرت انت۔
☆ میار چہ ٹیگاں دوست ترانت۔
☆ آمر د کہ دار انت ہاہوٹاں، نیم روچاں نہ وپسنت کلاں۔
☆ اشتر ستر گٹنگ بہ بیت وتی مہار، نہ ڈلیت۔
☆ دروگ پہ مرد، عیسی۔
☆ گراگ سیاہ انت، ٹک، مان انت۔
☆ اشتر، دڑی پہ کن کنزی نہ بیت۔
☆ دو تل، دو پو پستی پہ مرد، عیسی۔
☆ روگن رچیت۔ بلے نئے کہ سی من۔

- ☆ زبان مژانت ہنک بیت۔
- ☆ گپ پے خدا بکن لٹ پے برات پے بور۔
- ☆ من دزنہ گپت، دزء منا گپت۔
- ☆ آپ دزنے نمبگے چیر نہ بیت۔

زبان ءوش زبانی ہنک پے بتل

گشنت زبان شیریں جہان گیریں زبان ءوشی ءتا مداری دیوان ءرا زیدار ءبرہ کنت ءہے رنگ ء مردم پے
دومی ءدل ءجاہ ءعزت پیدا کنت۔ وش لسانی بنیادم ءعزت ءسوب مندی دنت ءبدیں زبان بے عزتی ءبتامی ءسوب جوڑ
بیت۔ زبان ءوش زبانی ءبابت ءگچینیں بتل پے درور اے وڈانت کہ؛

- ☆ باز ہبر دیوان ءتام ءبارت۔
- ☆ برزء ہنک جنال بروت انت، جہل ءریش۔
- ☆ ہنک کہ بئن ءکپت، پدا چنگ نہ بیت۔
- ☆ چہ سی دنتاناں در کئیت سی مردم ءانگنت۔
- ☆ دست مزور دل مہ لرز۔
- ☆ زبان تئی باہوٹاں۔
- ☆ زبان شیریں قلات گیریں۔
- ☆ سد کئیت زبان، سد ببادنت زبان۔
- ☆ عاقلاں سناکن ات، کش اتنگ جھپاں سرے۔
- ☆ کپتنگ انت کوہ ءجہہ جنگ جھپاں۔
- ☆ گوک ءروت انت سندنہ اوشتیت۔
- ☆ گوکی زبانے، اے گو اتزء جنت ء آگو اتزء جنت۔
- ☆ لنڈر ءگندے گورم ءدور کن۔
- ☆ مردانی شریں دیم اندرا انت۔
- ☆ مرد ءراز بان نہ بوت کلام ءے نیست۔

- ☆ ملک نہ کشیت دل عبد کنت۔
☆ وش انت وتی شوء نکان۔
☆ ہر وهدء دل ۽ میل ۽ رواں۔
☆ گزء روک مان بوتیں پہ وت ۽ بوت۔
☆ گج کہ بن ۽ کپیت پدء چنگ نہ بیت۔

کوشش ۽ ہمت ۽ یابت ۽ بتل

- بنیاد ۽ سوب مند ی گوں جہد ۽ کوشش ۽ انت۔ چہ دست ۽ دست ۽ سرا ایر کنگ ۽ کار نہ بنت ۽ نہ کتے اے
پیہ ۽ سوب مند بیت۔ ہےھیالاں راجی پکر ۽ جاگ بزاں گوں بلوچی بتلاں چوش پوشتگ بوتگ۔
- ☆ گڈ انت کہ گرانڈ بنت۔
☆ ۽ تنگیں مرد ۽ میش نر کارایت۔
☆ دل ۽ گوں واجہ ۽ جم کن، بور ۽ کد میاں کم کن۔
☆ دور نہ انت بور ۽ دور نہ انت میدان۔
☆ شیکن ۽ شیر پتنگیں نان ۽ ملکوت۔
☆ گج پد کٹیت بلے دست ۽ ہنر نہ کٹیت۔
☆ مرد پد نام مرایت ۽ نامرد پد نان۔
☆ مرد وار بیت، گار نہ بیت۔
☆ مردے توکل ۽ میٹرین ایت۔
☆ کاراں وت خدا جوڑیں ایت۔
☆ جہد ترند ۽ تہل انت بلے آئی ۽ بروش انت۔
☆ نان آسان پہ کار آسان۔
☆ واب ۽ روافیے بوتیں کر گوشتگ چوکلات ۽ رستیں۔

بے دلی و لگوری و بابت و بتل

انچو کہ دلیری و مزین مردی بلوچ و مستزین سپت و شری زانگ بنت، ہے بیم و بے دلی و لگوری و راسک ایر جنگ بیت۔ چوشکہ جہل و نبشتہ بو تکلیں بتلاں زانگ بیت۔

- ☆ بے دلیں مردم مادر و موجود و مہابت۔
- ☆ گر بگ و تاگت نہ دارے، نعرہ و شیر و جن نئے۔
- ☆ ٹرس و جاگہ و کور ہم کچ جنت۔
- ☆ جنگ و اولی ساعت مرد و نامر و دل و سندیت
- ☆ بے مرد و دل و چچ تڑیت و نامر و چچ لرزیت۔
- ☆ آکہ گریت نہ و تڑیت

وت گلانی و توسیپ و بابت و بتل

زانکارین مردم و تی گیشیں توسیپ و ستاء و دوست ندریت۔ آمر دکہ و تارار برز لیکیت و مدام و تی توسیپ و ستا کنت، آئی و بلوچ چا گردنہ منیت۔ شرمہانت کہ دگہ کسے توسیپ بکنت۔ چیزے بتل و گلانی و توسیپ و بابت و آے رنگ و انت، چوشکہ؛

- ☆ گوات کنگ ٹی و پھ دو من دان و۔
- ☆ انچو ڈہلی نہ نشنگ کہ سرنائی و وارہ بیت۔
- ☆ پاک و پڑکی و چچی ہنٹکیں ملگ و ہتھی۔
- ☆ تولگ و بے اولاسگ و نہ بیت۔
- ☆ وت گلا و دپ پیاز و بوء کنت۔
- ☆ چم پھ و تی عیب و کور انت۔
- ☆ کلاگ و دگران و کلاگ گپت وت کلاگے بوت۔
- ☆ کچک و گیت کاروان و تی راہ و روت۔
- ☆ گوالگ و دپ و دارگ و ہوا ملن۔
- ☆ لوگ و چہ نیز گار، نام میر دولت خان۔

- ☆ مہلباں گرد رنگوں مکن لعل تاکاں گوات برانت۔
- ☆ نیم ہزودہ راہزے بوت دو شنگہ بانء سرء برتے۔
- ☆ ہاجرء بکن کہ دپے داریت۔
- ☆ گچے بور گچے پہ لٹاں مٹش۔
- ☆ چچ نڈستگ ء بیٹگ نیچے، نامے کت مزار۔

کیوئی ء تپاکی ء بابت ء بتل

- اے گپ راست انت کہ تپاکی ء ہوری راج ء ماں آزمان ء رسین ایت ء سوب مند کنت ء تپاکی
آئی ء بد حال ء تباہ کنت۔ بلوچ تپاکی ء راسک دوست داریت۔ تپاکی ء کیوئی بابت ء لہتیں بتل اے پیما ء انت، چوشکد؛
- ☆ کیلے پیٹر ء گوات بارت۔
 - ☆ برات کہ برات ء گوں تپاک بیت
 - ☆ دریاء شلجک واک بیت۔
 - ☆ برات گوں برات ء زہر بیت
 - ☆ صاحبی عقلے گار بیت۔
 - ☆ برات پہ برات ء زاتگیں گوک انت۔
 - ☆ قومے کہ یکجاہ بیت، کورء دپ ء بندیت۔
 - ☆ تیرے دستگ ء کار نہ کنت۔
 - ☆ چاپ دو دستاں توار کنت۔
 - ☆ بلوچاں تپاکی پہ و شیں روچاں۔

دست چچی ء بہیلی ء بابت ء بتل

- بلوچ ء دست چچی ء سراپہر بستگ ء بہیلی ء پتوت عیسیٰ سر پد بوتگ، اے بابت ء لہتیں بتل پہ درور؛
- ☆ مدے غریب ء، محن غریب ء۔
 - ☆ پیش ء گشت اش کہ تنی گودوا ایت، گپت کندے کت انت
 - ☆ توچہ رشک ء پیک کشے۔

- ☆ تہاریں روہ تہاریں قبرے ۽ روت۔
☆ دا تگیں دادانی پدانا مر و جننت۔
☆ داداں ہما مر دینت، کہ پس تا پیرک ۽ دادا تگ انت۔
☆ کارپہ تو لگ ۽ کپنتہ، تو لگ ۽ ٹیٹیر ۽ سر ۽ ریٹگ۔

ہم تہی ۽ ہمزرو شمی بنگپ ۽ بتل

ہم تہی ۽ مزاج ۽ ردا، لہنتیں بتل اے رنگ ۽ انت، چوشکہ؛

- ☆ برات ۽ بگند گہار ۽ بگر۔
☆ پشی پشی ۽ گندایت میاؤ کنت۔
☆ تیجگ چہ تیجگ ۽ رنگ زوریت۔
☆ تین ۽ تا پگ ۽ راشگان جت۔
☆ حر ۽ گندایت، سریت۔
☆ گوک گوک ۽ لوه ۽ جہ کاریت۔
☆ ماہ نندے ماہ بے، دیگ نندے سیاہ بے۔

دور گندی ۽ زانکاری بنگپ ۽ بتل

بلوچ ۽ دور گندی ۽ بابت ۽ بتلانی ذرو شم ۽ درانگازی کنگ لہنتیں پہ مثال اے وڑانت، چوشکہ؛

- ☆ اشر بہو دور بچار، حر مبوئر مہاں مچار۔
☆ چم سلطانیں چیزے۔
☆ کورپہ سوچ ملتان ۽ روت۔
☆ مار بہ مریت، لٹ مہ پرشیت۔
☆ اے تنیگا ہورانی اول ترمپ انت۔
☆ بار ۽ گول ہڑر ۽ مہ بند، دور سریں کور ۽ مدار۔
☆ پیر بے بلے میر نہ بے۔
☆ دگر ۽ شمار ۽ مزور آروس ۽ مہ رو کہ راہ ۽ نیمگ ۽ چچ ۽ بگپت۔

- ☆ سوج منی دوانت، آسٹال آتوریک، میل انت ترازورگ۔
- ☆ طیبہ طیبی یے بوتیں لاپے چو نگارے نہ بوت۔
- ☆ کارپہ کورے ایشرک ہم کپیت۔
- ☆ کارے کہ خداکنت طیب پے کنت۔
- ☆ کشار دوتاکی پچاگ بیت۔
- ☆ گلہ دوتاکی پید اور انت یا پچ گوانزگ سہر انت۔
- ☆ مارمدام مردم کیلیں ہونڈے نہ وارت۔
- ☆ چچے سرے مرد، چماں کپ پیا۔
- ☆ یک شکارے حلا رے کپے حرام۔
- ☆ آرگاں جائے بن سنگال چوت وے کم کنے۔
- ☆ کاؤکے بورے راہو کے برو۔
- ☆ گولوشٹ بگ وروا جاں، وتی رواجے بیجال کت۔
- ☆ نانے کہ پے لٹ ڈر کنیت، دست وے کس نہ سوچیت۔
- ☆ پت کہ پتے بوتیں مات بیشاں نہ بوت۔
- ☆ خراسان نان آسان
- ☆ نان آسان پے کار آسان۔
- ☆ چو کہ من میر وے لڑے گنداں
- ☆ بالکتر بورانی چرا گجاہ انت۔

بیرگیری، دلیری و بابت و بتل

بلوچ و تہی دژمن، چچر پہل نہ کنگ و دژمنی داں دیر و دانتنگ۔ آبیر گرگ و چچر چک و پند نہ بوتگ ہے
ہاتر و بلوچانی جنگ و مژداں کرناں بر جاہ منتنگ انت۔ اے رد وھیالے اے رنگ و انت کہ؛
”جنگ اور امن کے متعلق بلوچوں کے لئے کچھ نظریات ہیں۔ وہ جنگ کو اپنی حفاظت خود
اختیاری کے لئے آخری کوشش سمجھتے ہیں اور امن کو نہ صرف اپنے بلکہ عالم انسانیت کے

لئے رحمت تصور کرتے ہیں ان کے نزدیک جنگ اس صورت میں جائز ہے۔ جبکہ مخالف، شرافت اور رواداری کی کوئی بات سننے کو تیار نہ ہو۔ اور وہ اپنی طاقت کے نشے میں مست ہو یا پھر اپنے حق کے لئے لڑنا جائز ہے کہ اسے شریعت بھی جائز قرار دیتی ہے۔“ (غور، 2014: 32)

لہتیں دروڑے رنگ آنت، چوشک؛

- ☆ پیر بلوچانی تاں دوسد سال آ
- ☆ لسٹیں آہوگے دو دن تائیں۔
- ☆ پت کشتگاں اوست نہ بیت
- ☆ حونی پہ سانگ دوست نہ بیت۔
- ☆ سینگ ریزاں ماں دور بنیں چاتاں
- ☆ کینگ چہ مردانی دل آ کنزانت۔
- ☆ مرگ آ گئے وتی بانزاں سرین ایت۔
- ☆ حمل آ پھرے وتی پت آ بارگ آ کنگ۔
- ☆ حمل پھراں گینگ پرنگاں دزگیر کنگ۔

بلوچ دلیری ءمزن مردی ءسرا پھر بندایت۔ مات چک ء دلیری ءمزن جنی ء لیلو ءنازینک جنت۔ ہے ہاتر ء دلیری ءمزن جنی بلوچ ءھون ءھوار انت ء ہے پیم ء لگوری ءبزدلی ءبلوچ پہ وت ءمزنیں عیسیٰ سر پد بیت۔ دلیری بلوچ ءدومی نام انت۔ اے رد ءبازیں بتل رواج گینگ انت۔ دلیری بلوچ ءمڈی ءبند پتر ءھمراہ انت۔ بلوچ دلیری راجے کہ آئی ءچبر زوراک ءدیما پشت نہ دانگ ءمدام پہ وتی آزات تہی ءوت واجہی ءھاتر ءجہد ءکوشت کرتگ۔ آئی ءبند پتر ءچارگ بہ بیت اے ڈولیں واکیات ءکسہ باز انت۔ ماچوشیں بازیں راجی بامر د ءسروک گندیں کہ آہاں پہ وتی ڈیہہ ءراج ءھاتر ءزوراک ءدیما وتی سر ءساہ ندر کنگ۔ بلوچ ماتاں مدام وتی زہم جنوکیں پُنگانی ستا ءتوسپ کرتگ۔ اے دلیری سوت ءنازینکاں ھوار چہ بتلاں ہم گندگ بت۔ (کوثر، 2011: 182)

بلوچی کلاسیکل شاعری ءبازیں شعر دلیری ءبیر گیری ءباروا انت۔ اے رد ءھیالے چوش انت کہ؛

”بہادری اور جیالے ہر قوم اور معاشرے کے لئے محافظ ننگ و ناموس ہوتے ہیں۔ انہیں نہ صرف وہ قدر کی نگاہ سے دیکھا جاتا ہے۔ بلکہ ہر طرح ان کی حوصلہ افزائی اور عزت و توقیر ہوتی ہے۔ بلوچ ہر قوم کے بہادروں کی عزت کرتے ہیں اور ان کے کارناموں کو سراہتے ہیں۔ اپنے بہادر اور جیالے نوجوانوں کو تو اپنی آنکھوں پر بٹھاتے ہیں نہ صرف ان کی عزت و احترام کرتے ہیں بلکہ ان کے بہادر کارناموں کو نظر و مثال کے طور پر پیش کرتے ہیں۔“

(غور، 2014:24)

مہر دوستی و بابت و بتل

بلوچی کہنیں شاعری و سراچشٹانک بدیں، بچاریں گڑا دو چیز گوں مزنیں کس سے گندگ بیت۔ یکے جنگ و دلیری و دومی مہر دوستی، ہے ہاتر و بلوچ و مہراکی جنگی داستان باز انت۔ مہراکی داستان مثال شے مرید و حانی، دوستیں و شیریں، عزت و مہرک، لہد و گراناز، شہداد و مہناز، مست و سمو، سیمک و نتھا، حمل و ماگنچ و دگہ۔ دوستی انسان و یک الی میں لوٹے، بنیاد م بے دوستی و بابت نہ کنت۔

☆ دل کہ نہ کشیت نان تا پگ و نہ پشیت۔

☆ مہر یہ بہا گیت نہ بیت۔

☆ یار ہما انت کہ دائم دوست انت۔

☆ دل و گوں دل و راہ انت۔

☆ دوست مناد دوست و ہاتر و دوست انت۔

☆ دوری دوستی ہے۔

☆ آ کہ دلی دوستاں پہ جفا ہاں رنج نباں۔

☆ پہ نشارانی نیاداں گم تالاں نباں۔

بلوچ و مہر دوستی و بار و بتل رواج دانگ۔ بلوچی و کہنیں مہراکی شاعری و بازیں بند و کڑی بتل و رنگ و

رواج گیتنگ انت۔

”عشق و محبت اور دوستی کے متعلق دنیا کی ہر سوسائٹی اور معاشرے میں مختلف اقوال و نظریات پائے جاتے ہیں۔ بلوچوں میں بھی عشق و محبت اور دوستی کے لئے بہت کچھ موجود ہے۔ ان کے ہاں دوستی کا ایک معیار ہے۔“ (نور، 2014: 37)

ذالولانی بنگ پ بنگ پ بنگ

بلوچ بوند پتر چاگرد ذالولانی مزنیں شریپ بستا رے۔ ذالبول ہر راج نیم چہ گیشن آبادی انت۔ بلوچ چاگرد ذالولانی کرد توسیپ بستا کرزیت۔ جنیں بوبودناکی، نابودی، عزت، بے عقلی، دانائی بڈگہ تک بپہناتانی سرا دیما تگ انت۔ لہنتیں پہ نمونگ؛

- ☆ امروز بخت جوانیں جن انت۔
- ☆ جنیں مات ب سواس انت۔
- ☆ جنیں چک گور ب دکان انت۔
- ☆ ذال گوں اول جو ب مریت نو کر گوں جدی واجہ۔
- ☆ گوشت جنک ب گوش گپت بشار۔
- ☆ جن ہست ب جنک ہست، کاراں ب در بروک ہست۔
- ☆ جن پالیزے، پالیز ب ساگک انت۔
- ☆ جن بخت، جن ب بنگال۔
- ☆ جنک ب دست ب پاد پت ب لوگ انت۔
- ☆ جنک ب ہار براس انت، تاج پت انت۔
- ☆ جن ب حیا مرد ب چیر ب انت۔
- ☆ جن ب امر د دارایت۔
- ☆ جنیں چک پہ سر ب گواپ۔
- ☆ جنیں ب کور پڑ ب بیت بے نہ تچیت۔
- ☆ چہ ب گر ب بچ ب وئی کوریں جنک ب شر ترانت۔
- ☆ دور چہ پیشی بانکاں گشتنگ، مولداں نوکیں نو بے زرتگ۔

- ☆ ماتو آگس مات ۽ گہار انت۔ دارے پوک ۽ سوار انت۔
☆ ماس ۽ بدل ماسونہ بنت۔

ملک ۽ دمگانی بابت ۽ بتل

- بلوچ بندت ۽ پہوالیس راے، آئی ۽ تیوگیس زند ۽ جہان گول انگ۔ آئی ۽ ہمک ملک ۽ دمگ ۽ جاورہال
گول سرجمی ۽ دیستگ انت۔ اے درگت ۽، لہتیس بتل اے رنگ ۽ انت، چوشمک؛
☆ قندھار ہشتر نہ روٹ بے میار۔
☆ سندھ ۽ آل پار ۽ گول فقیراں پر و مال ات۔
☆ ہیرو نہ بیت داں مسقط ۽۔
☆ ہیرو ات دیریں پاداں بھڑ بکن۔
☆ ملتان کوراں ہم دیستہ۔
☆ بمپور کجاں نیلاں تراد اکرمان ۽۔
☆ بیلہ ۽ مندے جام ۽ سلام کن۔
☆ چاکر ۽ دے پہ سبی ۽ گریتہ۔
☆ بروں ہمودا کہ دیس بلوچی انت
☆ شہر ۽ سیوی من دل ۽ دوست انت۔
☆ قلات ۽ چہ غم انت، کہ دوداں بغل ایں۔
☆ نہ گہ گہتر انت نہ قصر قند

بلوچ ۽ بند پتر ۽ دودمان کہن ۽ قدیم انت۔ بلوچ تیوگیس دگنیاء سفر پہ پہوالی ۽ لڑ ۽ بار کنگ۔ ہے ہاتر ۽ آہانی
زند ۽ وڑوٹیں ویل ۽ واکہ بوٹگ انت۔ چہ بتلاں بلوچ ۽ تیوگیس زندمان ۽ بہر ۽ پھنات در انت۔

آسر

بتلانی جوڑ بوگ ۽ رہبند باز انت۔ یک رہبندے چش انت کہ آکواس ۽ زانوگریں مردمانی گشتن
انت۔ آہانی ذاتی تجربت ۽ زانوگری ۽ دیما انگ انت، بزاں کوا سین مردمانی زند ۽ ہر پیمیں تجربتے بوٹگ
ہمائی ۽ آسر چون بوٹگ شریا ہراب، ہے تجربت ۽ آسر گول زیبائیں لبزاں بیان کنان ۽ بتلانی ڈروشم دیگ بوٹگ

- اے ہیر گیسج اتنگ کہ بتلانی ساچوک لس مردم نہ بوتنگ انت بلکیں چہ گینیں مردمانی زبانء در کپتنگ ءرواج کپتنگ انت۔ گینیں مردمانی چاگردء مزنیں بستارے ہست۔ گیشتر بتلانی جوڑ کنوک راج ء سروک، شاعر ء زانوگر انت۔

سرشون

رگام، ش (۲۰۱۲)۔ بتل، گشتن ء گالبنڈ، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ

Khan, S. B. (2011). Balochi Proverbs, Some examples of Balochi Proverbs. In G. F. Baloch, *Batal Ganj* (pp. 3-40). Karachi: Sayad Hashmi Reference Library.

طارق، پ، غ (۲۰۱۶)۔ چکاس بلد، ڈرمیر پبلشر کوئٹہ

غور، عبدالرحمن (۲۰۱۳ء)۔ وشیں گپتار، دومی چاپ، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ

لقمان، قدیر (2012)۔ بتل ریدگ ء بنزہ، چاپ دومی سال، آل بلوچستان اکیڈمی تربت